

УДК 930:327

Дацків І.

МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ ГЕТЬМАНАТУ ПАВЛА СКОРОПАДСЬКОГО В 1918 р.

Йдеться про економічні аспекти Брестського мирного договору 1918 р., який спричинив певні зобов'язання сторін в економічній сфері відносин, зокрема, у системі українсько-німецько-австрійських відносин, що суттєво впливали на зовнішньополітичну орієнтацію Києва, Відня і Берліна. Проаналізовано діяльність українських дипломатичних представництв і економічно-торговельних місій за кордоном, спрямовану на забезпечення розвитку української економіки та потреб боротьби за незалежність.

Ключові слова: договір, уряд, міжнародний вплив, економічні переговори.

З проголошенням незалежності України і виходом її на міжнародну арену одним із найважливіших завдань серед інших, є розв'язання зовнішньополітичної та зовнішньоекономічної діяльності, встановлення взаємовигідних паритетних двосторонніх відносин із європейськими державами, визначення пріоритетних напрямів української міжнародної політики. Зростання зовнішньополітичної активності України, входження до світових і регіональних політичних та економічних структур поставило перед нею завдання подальшого вдосконалення роботи дипломатичної служби, впровадження її ефективних методів.

Нині закономірно зростає інтерес до минулого, переосмислення історичного досвіду нашого народу, особливо в контексті розвитку європейської цивілізації, адже без з'ясування історичного тла неможливо побачити перспективи.

Україна у сфері міжнародної діяльності має певний власний досвід, набутий продовж періоду боротьби українського народу за незалежність та власну державність 1917–1921 рр. У зв'язку з тим зростає значимість досвіду зовнішньополітичної та зовнішньоекономічної діяльності українських урядів, зокрема, Української Держави гетьмана П. Скоропадського,

коли були зроблені перші кроки на шляху розбудови міжнародної політики України новітнього часу.

Проблема міжнародних зв'язків України в добу національно-визвольних змагань, перших незалежних урядів має потужний пласт наукових досліджень українських, діаспорних і зарубіжних істориків. Водночас бракує глибоких досліджень, присвячених економічним аспектам, зокрема у системі українсько-німецько-австрійських відносин, що суттєво впливали на зовнішньополітичну орієнтацію Києва, Відня і Берліна. Недостатньо вивчена й висвітлена діяльність українських дипломатичних представництв і економічно-торговельних місій за кордоном, спрямована на забезпечення розвитку української економіки та потреб боротьби за незалежність.

Важливою складовою частиною взаємовідносин Української Держави з Німеччиною та Австро-Угорщиною були торговельно-економічні відносини.

Договірні-правовим фундаментом українсько-німецько-австрійських взаємин в економічній сфері служив економічний договір від 23 квітня 1918 р. підписаний Центральною Радою з Німеччиною та Австро-Угорщиною. Економічний договір діяв у рамках статті VII Брестського договору, в якій йшлося про економічні відносини сторін, фіксувалися умови обміну надлишками промислових та сільськогосподарських товарів. Термін дії договору встановлювався з 23 квітня до 31 липня 1918 р.

Оскільки Центральна Рада діяла до 29 квітня 1918 р., то основний тягар виконання договору, з боку України, ліг на гетьманський уряд [1, 159–161].

Гетьман П. Скоропадський, який згідно з законом був оголошений найвищим керівником зовнішньополітичних відносин, відповідно до міжнародної практики перейняв усі зобов'язання перед іншими державами і, відповідно, Брестського мирного договору. Він підписав усі ратифікаційні грамоти договорів із Центральними державами, налагодив тісні стосунки, особливо з представниками Німеччини

Вже у червні 1918 р. відчувалося, що період кризи в українсько-німецьких відносинах минув і відбувається активний процес налагодження партнерських стосунків. Про це яскраво свідчив великий меморандум фельдмаршала Г. Ейхгорна від 6 червня 1918 р. В ньому викладено напрямки німецької зовнішньої політики на Сході й концепція стосунків з Україною. Перш за все він відзначав, що підтримувати незалежну, сильну Україну вигідно не лише з позиції економічних взаємин, але й необхідної надійної безпеки своїх інтересів з боку Росії. Україна, наголошував Г. Ейхгорн, до якої Німеччина матиме доступ через Литву, буде потужним мос-

том до Кавказу, Азії та Індії. Він наказав своїм військам усіляко підтримувати гетьманську владу. У ті дні, окреслюючи тривалу перспективу розвитку зовнішньої політики щодо України, німецький посол А. Мумм писав до Берліна: «Є два можливих підходи до нашої політики стосовно України. Один з них – безжальна експлуатація країни, незалежно від наслідків. Інший – в утвердженні життєздатного політичного організму, який в тісному союзі з Німеччиною став би важливим політичним, військовим і економічним фактором нашої східної політики в майбутньому» [2, 186].

Із всіх країн Четверного блоку відносини України з Німеччиною розвивалися найліпше. Цьому сприяли візити П. Скоропадського та голови уряду Ф. Лизогуба до Берліна й ділові переговори з провідними діячами Німеччини. Наряду з військово-політичними розглядалися економічні аспекти українсько-німецьких відносин. Сторони визнавали, що план вивезення з України сировини та продовольства, укладений з Центральною Радою, реалізовано лише на 20%, причому обома сторонами. Після цього, згідно з домовленостями 10 вересня 1918 р., укладено новий українсько-німецький економічний договір, який мав чинність до 30 червня 1919 р. Над його проектом працювала потужна група спеціалістів на чолі з міністром С. Гутником. До новоствореної комісії входили з української сторони С. Гербель, В. Тимошенко, І. Шафаренко, А. Лукашевич, О. Андерсон та інші; з німецько-австро-угорської – послы А. Мумм і Й. Форгач [3, 86].

Новий економічний договір базувався на основних принципах Брестської угоди і теж був досить відчутним тягарем для України. Згідно з ним Українська держава мала експортувати до Центральних держав 35% зібраного врожаю збіжжя, що становило до 1 грудня 1918 р. 40 млн. пудів, а до 1 червня 1919 р. – 75 млн. Окрім того, Україна зобов'язувалася до липня 1919 р. експортувати 11 млн. пудів живої худоби, 300 тис. овець, 2 млн. птиці, 450 тис. пудів сала, масла і сиру, 2,5 млн. пудів цукру, а також значну кількість сировини: металу, дерева та ін. Були встановлені тверді ціни. Крім усього, фінансова частина договору визначала, що у Берліні будуть друкуватися карбованці для України, з яких 250 млн. щомісячно у 1918 р. і 100 млн. – у 1919 р. отримує Німеччина винятково для утримання своїх військ в Україні та закупівлі товарів у вільній торгівлі. Берлін компенсує Україні щомісячно 5 млн. нім. марок і 5 млн. австрійських корон. Україні надавалися великі і вигідні кредити у державних банках Берліна (один мільярд нім. марок). Створювалася низка спільних міждержавних установ, зокрема Українська продовольча рада в складі п'яти українців і шести німців та австрійців [4, 303–304].

Відтак, у свою чергу, Німеччина зобов'язувалася постачати в Україну щомісячно 3 млн. пудів вугілля, Австро-Угорщина – щомісячно

5 тис. тон нафти. Імпортовані машини і промислові товари, як і отримані кредити, скеровувалися на розвиток власної економіки. Зокрема законом від 25 травня 1918 р. уряд виділив 25 млн. крб. на відновлення і розвиток сільськогосподарського машинобудування. Було багато зроблено для розбудови цукрових заводів. Зауважмо, що до світової війни в Україні вироблялося 74,7 млн. пудів цукру (82% загальної продукції в Росії) з них 60 млн. експортувалося. У 1918 р. виробництво цукру зменшилося до 59 млн. пудів [4, 303–304, 308].

Оцінюючи економічний договір від 10 вересня 1918 р., дехто з істориків, зокрема П. Притуляк, вважають, що його умови були набагато гіршими від попереднього, підписаного Центральною Радою 23 квітня 1918 р. Проте, на наш погляд, ближчий до істини В. Литвин, який визначив його як достатньо збалансований [5, 228; 6, 272].

Восени 1918 р. Німеччина розпочала передислоковувати частину своїх військ з України на Західний фронт, де складалася для неї важка ситуація. У вересні було виведено п'ять піхотних дивізій з двадцятьох дислокованих в Україні. Було очевидно, що цей процес триватиме. Але до повного виводу своїх військ Берлін зробив кілька кроків з метою посилити владу гетьмана Скоропадського. Зокрема 10 жовтня 1918 р. новий міністр закордонних справ Німеччини В. Зольф, підтверджуючи повну незалежність України і легітимність Брестського мирного договору, рекомендував гетьманові радикально українізувати Кабінет міністрів, розпочати аграрну реформу, порозумітися з керівництвом Національного Союзу на чолі з В. Винниченком. Окрім того, німці поступово пом'якшували свою позицію відносно утворення Українською державою власних збройних сил, що виявилось запізнілим кроком [4, 424].

Між тим, як свідчать переговори української дипломатичної місії у Бресті і надзвичайно успішні угоди з Німеччиною та її союзниками, економічний чинник поряд з геополітичним зіграв визначну роль у розв'язанні Україною глобальних завдань: офіційного визнання незалежності держави, встановлення дипломатичних і торговельних відносин з Центральними та рядом нейтральних держав, реальної допомоги у визволенні країни від військ більшовицької Росії [4, 424].

Підсумовуючи результати українсько-німецько-австрійських відносин і ролі у них співробітництва у торговельно-економічній сфері, варто відзначити, що вони потужно вплинули на становлення та еволюцію військово-політичних і дипломатичних взаємин. Оцінюючи умови економічних угод з Центральними державами Центральної Ради, треба враховувати тодішнє зовнішнє і внутрішнє становище України, які спонукали уряд України на непопулярні кроки, а також, частково, й економічні договори.

Безперечно, економічний договір від 23 квітня 1918 р., на наш погляд, не можна вважати рівноправним, проте, він був вигідним не лише Центральних держав, але й для України. Найважливішими досягненнями України було збереження державної незалежності та вихід на міжнародну арену. Отже, він сприяв державному будівництву і продовженню національно-визвольних змагань.

The article deals with the economic aspects of Brest peaceful agreement in 1918 which caused the certain obligations of the sides in the economic sphere of relations in particular in the system of the Ukrainian-German-Austria relations that substantially influenced on the foreign-policy orientation of Kiev, Vienna and Berlin. The activity of the Ukrainian diplomatic and economic-trade missions abroad directed on providing the development of the Ukrainian economy and the necessity of struggle for independence is analysed.

Keywords: *an agreement, government, international influence, economic, diplomatic, negotiations.*

В данной статье идет речь об экономических аспектах Брестского мирного договора 1918 г., который повлек определенные обязательства сторон в экономической сфере отношений, в частности в системе украинско-немецко-австрийских отношений, которые существенно влияли на внешнеполитическую ориентацию Киева, Вены и Берлина. Анализируется деятельность украинских дипломатических представительств и экономически торговых миссий за рубежом, направленная на обеспечение развития украинской экономики и потребностей борьбы за независимость.

Ключевые слова: *договор, правительство, международное влияние, экономические переговоры.*

Література

1. Кривець, Н. В. Українсько-німецькі відносини: політика, дипломатія, економіка. 1918–1933 рр. [Текст] / Н. В. Кривець. – К.: Ін-т історії України НАН України, 2008. – 322 с.
2. Федюшин, О. Украинская революция. 1917-1918. [Текст] / О. Федюшин. – Москва, 2007. – 332 с.
3. Дацків, І. Б. Зовнішньоекономічні відносини України з Німеччиною та Австро-Угорщиною 1918 року [Текст] / І. Б. Дацків // Гілея. Збірник наукових праць. – К., 2010. – Вип. 34. – С. 81–88.
4. Дорошенко, Д. Історія України 1917–1923 рр.: В 2 т. – Т. 2. [Текст] / Д. Дорошенко. – Нью-Йорк, 1954. – 861 с.
5. Дацків, І. Б. Українська дипломатія (1917–1923 рр.) у контексті світової історії [Монографія] / І. Б. Дацків. – Тернопіль: КРОК, 2013. – 621 с.
6. Литвин, В. Україна: доба війн і революцій (1914–1920) [Текст] / В. Литвин. – К.: Альтернативи, 2003. – 486 с.